

Om sportfrimärken

© Bo Hansson

Sportjournalist, filatelist

Publicerat på idrottsforum.org 2017-03-21

FILATELI är studiet av frimärken och posthistoria, och betecknar samlande på, uppskattning av och forskning kring frimärken och andra filatelistiska produkter. Filateli innebär sålunda mer än bara frimärkssamlande, men har framför allt kommit att förknippas med det fysiska samlandet av frimärken. Den stora mängden frimärken och de höga priserna på de mera sällsynta märkena har lett till att frimärkssamlandet har blivit specialiserat – man kan samla på ett lands märken, eller märken från en viss tidsperiod. Man kan samla på bara ett märke, eller på märken med ett speciellt motiv. Såsom sportbilder.

När den 13-årige frimärkssamlaren Bo Hansson i Bräutigams Frimärksaffär i Göteborg 1947 såg en serie österrikiska frimärken med utförsåkare, då insåg ha att det fanns ett sätt att förena sina två stora intressen i livet – idrott och frimärken. Vi har här och nu nöjet att presentera idrottsjournalistlegendaren Bo Hanssons faktarika och personliga exposé över sitt eget sportmärkessamlande – som av allt att döma fortfarande pågår. Texten publicerades ursprungligen i *SVIF-nytt*, medlemsblad för Svenska idrottshistoriska föreningen, #2 2016, och sportfrimärkenas historia är förvisso en aspekt av hela idrottens historia

BO HANSSON, född 1933, är en Sveriges mest kända och ansedda sportjournalister. Redan i gymnasiet uppmärksammades han av Torsten Tegnér. Universitetsstudierna i Göteborg kombinerades med frilansjobb som sportreporter för bland annat Tegnér's *Idrottsbladet*, IB, och 1956 hämtades han till Stockholm för jobb på IB. 1965 tog Hansson anställning på Radiosporten för att några år senare börja på TV-sporten. Fram till pensioneringen 2000 var han en rikskänd sportkommentator, och särskilt uppskattade var hans referat av bandy, fotboll och skridsko, samt friidrott. Han fick televisionens språkpris 1997 för "en nyskapande och precis formuleringskonst och för ett träffsäkert bildspråk, fritt från onödiga schabloner". Hansson sommarpratade 1999, och hördes också efter pensioneringen i TV som kommentator och som gäst i olika sportprogram. Fotboll är hans främsta sportintresse – han gjorde 150 matcher i Bengt Bedrups TV-lag, och han är en hängiven anhängare av AIK på hemmaplan och Tottenham Hotspurs i den engelska ligan. Parallellt med sin sportjournalistiska gärning har Bo Hansson varit en seriös frimärkssamlare, och särskilt hans samling av svenska och internationella sportfrimärken är enastående i sitt slag.

De bara plötsligt en dag fanns där – längst fram i nederkanten av skyltfönstret i Bräutigams Frimärksaffär på Norra Hamngatan i Göteborg. Jag minns än i dag, nästan 70 år senare, hur jag stirrade som fascinerad på de där frimärkena. De var totalt olika alla andra jag sett – stora, vackra, färgstarka, rentav spännande med sina sprakande motiv – och de smög sej rakt in i en plats i mitt pojkhjärta. Året var 1947, och jag var 13 år.

Vi bodde utanför Göteborg, man åkte tåg till stan, och från Centralen vandrade man varje skoldag de 20 minuterna till och från läroverket (Hvitfeldtska). En tradig väg fram och tillbaka sex da'r i veckan, men faktiskt ändå förbi ett par ljuspunkter. En var det stora tidningsståndet vid Kungsporsbron där man via otaliga dagstidnings- och övriga löpsedlar inhämtade nyheter om det mesta i Sverige och i den oroliga efterkrigsvärlden. Och för mej fanns det längs vägen också två frimärksaffärer, vars fönster ofta kollades av. Jag samlade nämligen redan då på alla frimärken jag kom över, tvättade loss och klistrade upp, som de flesta gossar dåförtiden.

Det man tog loss på brev hemma eller fick av snälla äldre personer var ju mest de gamla vanliga svenska småformatiga, enfärgade märkena med Gustaf V och Tre Kronor, porträttbilder typ Ling, Linné, Bellman o.s.v., och från utlandet danska, norska, engelska m.fl. kungar och drottningar, Hitlermärken från Tyskland och liknande – inte särskilt festliga bilder, motiv eller färger, även om några få svenska, lite större märken, som Bibeln och Heliga Birgitta, bröt av fördelaktigt.

Nå, nu då – den där serien i skyltfönstret. Den var från Österrike. Tre av de fyra märkena visade slalomåkare på väg utför i ett häftigt alplandskap och med snön sprutande om skidorna, det fjärde en fångslande stadsbild med snötäckta alptoppar i bakgrunden. Det var den särklassigt vackraste och mest intressanta frimärksserie jag nånsin sett – inte bara för det stora formatet och de klara gröna, lila, röda och blå färgerna – inte heller bara för det ovanliga motivet (i dåtida Sverige visste vi knappt vad utförsäkning var för något!), utan också för den där stadsbilden – nästan överkligt vacker!

På något sätt fick jag fram, att märkena givits ut med anledning av FIS-mästerskapen i utförsäkning (föregångare till VM i alpint) 1936 i Innsbruck, och väl hemma slog jag upp detta namn i familjens stolta uppslagsverk *Nordisk Familjebok*. Och se – det första foto blicken föll på var just samma gatubild som på frimärket! Bildtexten upplyste om att detta var den berömda Maria-Theresien-Strasse, Anna-monumentet i förgrunden och Hafelekars alptoppar i bakgrunden.

Frimärken utgivna med anledning av FIS-mästerskapen i utförsåkning (föregångare till alpina VM) i Innsbruck, Österrike, 1936. Tre utförsåkare på väg nerför Alperna samt en stadsvy, Maria-Theresien-Strasse med Anna-monumentet i förgrunden och Hafelekars alptoppar i bakgrunden.

Från detta nu blev denna frimärksserie en dröm för mej, och staden Innsbruck en drömort. Tänk om man nån gång i livet kunde komma dit?! Och gå längs den berömda gatan vid monumentet, få se slotts- och kyrkokupolerna därbakom i verkligheten och beundrande kika upp mot de imponerande alpbranterna! (Föga anade jag då att jag senare i livet skulle komma till Innsbruck minst 20 gånger och där t.o.m. vara med och skildra bland annat Vinter-OS för nån miljon svenskar.)

Åter till 1947. Som jag minns det bidrog märket med denna stadsbild minst lika mycket som de tre med skidåkarna till att jag ”bara måste” köpa

denna serie! Problemet var att den kostade 23 kronor. Det var m-y-c-k-e-t för 13-åringen med en veckopeng på 2:50, av vilket nästan hälften gick till nödvändiga 6x15 öre för ett obligatoriskt glas mjölk i skolans matsal, d.v.s. 90 öre, att komplettera de medhavda smörgåsarna med. Om man sen fegade nån gång och tog spårvagnen – 10 öre – för att det ösregnade, var halva veckopengen nästan gången... och skulle man sedan falla för frestelsen med en chokladbit eller en glass... ja, då var det långt till 23 kronor sparade!

Nu lyckades jag i alla fall plussa på med en och annan slant genom springpojksärenden några lovdagar, och en dag kunde jag till slut kliva in i Bräutigams butik, lägga upp de mödosamt hopsparade 23 kronorna och hämta ut den hett eftertraktade serien. Andaktsfullt och försiktigt bar jag hem dyrgräpet. Den innebär något särskilt för mej än i dag, och Innsbruck har blivit en av mina favoritstäder.

Sportmotiv länge exklusiva

Jag var sen länge genuint idrottstokig men hade förut inte haft en aning om att idrott också kunde bli motiv på mitt andra stora intresse – frimärken – fast nu slog det till, och blev början till att via frimärkskataloger på bibliotek söka efter fler utgåvor med sportmotiv. Plus att nu följde OS-året 1948, då inte bara arrangerande Schweiz och Storbritannien kom med OS-serier utan även ett par andra länder. Av dessa rön Monacos snygga, tecknade 10 märken stor uppmärksamhet i frimärksvärlden. – Tyvärr även bland postverk i en mängd länder, som i ämnet olympiska spel snart fann en ny pålitlig inkomstkälla vart fjärde år. Ändå blev det fram till 1960 *nästan* bara arrangerande länders postverk som gav ut OS-märken.

Över huvud taget var sport på frimärken ganska länge ett högst måttligt använt motiv. Så när jag 1948–49 började satsa på sportfrimärken, var det i det läget alls inte den smått tokiga idé det senare skulle bli – och den närmast vansinniga det är i dag – om man vill komma i närheten av en komplett samling. Beroende på vad man räknar som sport fanns det vid 1950 års slut faktiskt inte ens 200 utgåvor i hela världen – innehållande tillsammans c:a 750 märken. Högst överkomligt, även om de äldsta serierna var ganska dyra.

I dag är det fullständigt omöjligt att ange siffror om utgivningen. Hade man kunnat bibehålla ett krav på att frimärken för att räknas som riktiga frimärken något sånär skulle rymmas inom varje lands postala behov, vore redan detta närmast oöverskådligt inom sportområdet (och alla vanliga mo-

tivområden). Men sedan världen översvämmats och nästan dagligen fortsätter att översvämmas av allsköns bluff-frimärksttryck, massproducerade av agenturer långt ifrån sina ”utgivarländer” (dit de oftast aldrig ens når!), har det blivit definitivt omöjligt att ens löst uppskatta antal, serier, block och märken som cirkulerar i dag.

Länge fanns en viss ordning. Endera nämndes inte den icke-postala produktionen alls, eller de svartlistades som icke-filатели i världskataloger som Zumstein, Yvert, Scott, Stanley Gibbons eller Michel. Men sedan när sistnämnda (tyska) katalog tog över som totalt världsdominerande och plötsligt började katalogisera och godkänna praktiskt taget *allt* som tryckts som frimärken, är det närmast helt omöjligt att ens uppskatta antalet något så när postreguljära utgåvor.

De första frimärkena

Vad är egentligen ett frimärke? När-var-hur kom det till? – Rätt sent faktiskt, och det skedde i England. Skolläraren Rowland Hill, en mångsidig man med flera idéer om det nya samhälle som den växande industrin skapade och insikten om hur läs- och skrivkunnandet ökade och därmed befordran av brev och paket, fick mot slutet av 1830-talet tankar om att effektivisera och förenkla det krångliga och opraktiska system som rått alltsedan medeltiden.

Dittills hade *mottagaren* betalat avgiften för alla postförsändelser och *olika* efter hur långt dessa färdats, alltså löst ut alla försändelser genom kontant betalning till brevbäraren/posttryttaren. Hill fick idén att införa gemensamma avgifter för hela landet och oavsett distans, vidare att *avsändaren* skulle stå för portokostnaden. Detta skulle kunna ske om man på förhand betalade frakten och fick en sorts kvitto att klistra på försändelsen som tecken på betalningen. För att inte ”kvittona” skulle kunna användas på nytt, skulle de stämplas. Det var dessa kvitton som han utformade till det som kom att bli frimärken. Han gick beslutsamt rakt på regeringen och propagerade för sin idé, och tänka sej – 1839 fick han koncession att organisera och genomföra planen, vilken kom att revolutionera all postbefordran i hela världen.

Bland mycket han gjorde var att noga söka ett seriöst och värdigt motiv som prydnad på märket. Resultatet blev det berömda ”One Penny Black” med bild av Drottning Victoria. Den 6 maj 1840 stämplades och avgick de första frankerade breven i regi av regeringens postbolag Royal Mail. (Rowland Hill kom sedermera att adlas och slutade sina dagar som *Sir* Rowland Hill.)

Första land efter Storbritannien att genomföra detta system blev Brasilien 1843, men inte förrän ungefär 1847–1857 följde andra efter. Först i Norden blev Danmark (1851), medan Sveriges första frimärken kom 1855 – den bekanta serien med vapnet Tre Kronor.

Nationella symboler, regerande kungar, drottningar och presidenter eller ofta bara rena valörsiffror var länge helt dominerande illustrationer på all världens märken. Först på 1890-talet dyker ett fåtal (post)båtar, landskaps-, djur- och sagobilder upp.

Redan de gamla grekerna...

Världens tidigaste frimärken med motivet *sport* är enkelt och idrottshistoriskt logiskt de som Grekland gav ut till de första moderna olympiska spelen 1896. Den serien var filatelistiskt nyskapande också för att den var den första frimärksutgåvan med anledning av en aktuell händelse – låt vara att motiven var från antiken.

Serien omfattar hela tolv märken med teckningar av segrare, segertroféer och rekonstruktioner av området Olympia samt av de rena sportaktiviteterna boxning, hästkörning och den berömda statyn Myrons diskuskastare. De lägsta valörerna trycktes i hela fyra miljoner exemplar, och kostar än i dag bara några kronor styck vare sej stämplade eller ostämplade. Men sedan, ju högre valörer desto mindre upplaga. Toppvalören tio drakmer trycktes i endast 52 000 exemplar

En *stämplad* komplett serie får man i dagsläget betala minst 5 000 kronor för – mer om märkena är absolut skadefria och vackert stämplade. En *ostämplad* serie, där märkena har fastsättarmärken i gummeringen (det vanliga beträffande obegagnade äldre märken) kan man med tur på någon auktion kanske få för 8 000–10 000. Helt s.k. *postfriska* serier, d.v.s. där inget märke har fastsättningspår utan gummeringen är helt fräsch, är ytterligt svårt att alls få tag i och förkommer mycket sällan ens på stora internationella auktioner.

Grekland belägger också andraplatsen i sportfrimärkeshistorien, nämligen när man spädde på med en utgåva till 10-årsjubileumsspelen 1906, hela 14 märken, också de med antika motiv.

Man kan tycka att med Greklands exempel för ögonen alla följande arrangörsländer av OS filatelistiskt borde uppmärksammat spelen, men icke! Det är ett gott exempel dels på postverkens dåtida tröghet för nyheter, dels på att OS då inte på långt när var något så stort evenemang som många i

dag vill tro. I själva verket mer eller mindre drunnade ju spelen 1900–08 i Paris, S:t Louis och London i världsutställningar och andra evenemang.

Frimärken utgivna i samband med OS i Aten 1896. Överst t.v. Stadion och Akropolis, en drakma tryckt i 221 250 exemplar (blått i original), Praxiteles Hermes, två drakmer i 157 800 ex. (oliv). Nederst t.v. Brottare, två lepton i 3 000 000 ex (rosa), Myrons diskuskastare, tio lepton i 2 000 000 ex (grått). T.v. Paionios Nike, fem drakmer i 107 106 ex. (grönt),

Inte ens våra annars så framgångsrika arrangörer i Stockholm 1912 lyckades väcka Svenska Postverket i frågan. Fast man tog en liten revansch genom att trycka upp s.k. brevmärken med spelens affisch som motiv – på icke mindre än 16 språk – och distribuerade dessa över världen. (Ändå – inte att förglömma! – har ju faktiskt Sverige som OS-arrangör givit ut en olympiaserie, nämligen till Ryttnar-OS i Stockholm 1956, tre märken med samma motiv men i olika valörer och färger.)

Frånsett extraspelen 1906 dröjde det från Grekland 1896 till Belgien och Antwerpen 1920 innan nästa OS-serie kom (tre märken) men efter det har alla Sommar-OS filatelistiskt uppmärksammats av respektive arrangörsländer, och fr.o.m. USA och Lake Placid 1932 även alla vinterspel. Motivet på Lake Placids lilla ensamma märke är för övrigt kuriöst – en skidåkare som ser ut som ett mellanting mellan en backhoppare på väg att ramla eller en utförsåkare som hamnat utanför spåret.

Efter de numerärt rent blygsamma eller rimligt stora utgåvorna mellan världskriget och fram till 1960-talet kom utgivningen av antalet OS-märken att ibland öka närmast groteskt. Det var Japan för Tokyo -64 som trappade upp företeelsen med ett otal märken och s.k. block. De värsta sen har varit

Mexiko -68, Moskva -80, Sydkorea -88, Grekland -04 och Kina -08. Men *alla* arrangörsländer producerar numera långt över postala behov.

Det första officiella frimärket från ett olympiskt vinterspel, skidåkare utgivet i samband med spelen i Lake Placid 1932.

Det värsta är ändå alla *andra* postverk som öst och öser ut märken under OS-år. Det började lite ”oskyldigt” med Monacos förut nämnda, snygga serie 1948, följt av bara ett fåtal länder 1952–56, men exploderade sedan under 60-talet – framför allt i det västvaluta-hungrande Östeuropa – men även i udda utomeuropeiska stater som Grenada, Guyana, Centralafrika, Guinea och – allra värst – Paraguay och Nordkorea, som alla såg möjligheten att bättra på sin vacklande ekonomi.

De nordiska länderna låg länge lågt. Märkligt nog uppmärksammade Islands-Posten (som annars haft sparsam utgivning) OS både -64, -80 och -88. Danmark gjorde det -84, medan Sverige höll igen för OS-frestelsen fram till Sydney 2000.

Olympiafrimärken har blivit den största underavdelningen inom sport-samlandet. Av dessa är en samling med bara arrangerande länders utgåvor det ursprungliga och naturliga, och det är i dag inte *helt* orealistiskt att köpa en grundsamling och bygga upp den till komplett eller nästintill. Fast det

kostar inte bara mycket pengar utan också mycken tid att leta sej fram till källor som kan leverera vissa ovanliga delar av utgivningen till spelen i Japan, Mexiko och Sovjet.

Fotboll

En annan rimlig delsamling – och något mindre – är *VM i fotboll*, fast vill säga då bara de märken som getts ut av arrangerande länder. De första VM-arrangörerna, Uruguay 1930, kom aldrig ut med något, men fr.o.m. Italien 1934 har alla gjort det. Italien hostade upp en flott och färgstark serie om nio märken varav sex med rena fotbollsmotiv och de övriga tre med stadionbilder. I fortsättningen blev det länge en högst moderat utgivning av VM-märken: Frankrike 1938 (1), Brasilien 1950 (3), Schweiz 1954 (1), Sverige 1958 (3). De tre svenska olika valörerna och färgerna har samma motiv – de är populärt benämnda ”Nacka-märkena”. Om detta senare.

De frimärken som gavs ut i samband med VM i fotboll i Italien 1934.

Fyra VM-länder 1962–74 var väldigt snälla i utgivningen, men 1978 vräkte Argentina på med bland annat tolv blockark, som är svåråtkomliga i dag, och Italien liknande 1990. Värst blev – som man kunde frukta – gemensamhets-VM Japan/Sydkorea med 42 märken och 21 blockark. Övriga arrangörsländer 1982–2014 har hållit rimligare utgivning, fast en underlig en i Sydafrika 2010 är ett gränsfall.

Danmark först i Norden

I dag rekommenderar säkert *ingen* någon annan att försöka skaffa en komplett Hela Världen-samling med något stort allmänt motiv, och rakt inte sport/idrott. Även om man diskvalificerar alla uppenbart icke-postala utgåvor, d.v.s. den mängd blufftryck som tryckts av fristående agenter i bland annat skatteparadis, och som aldrig ens kommer i närheten av landet de uppges vara utgivna i (!), så rör det sej om oöverskådliga mängder.

Jag är helt säker på att knappast ens en person med obegränsad tid och d:o ekonomi skulle kunna få ihop en Hela Världen-samling av sport/idrott från noll till fullt komplett under hela sin livstid! – Inte ensam i alla fall, kanske med en stab anställda på olika håll i världen.

För övrigt existerar knappast någon sammanställning någonstans att gå efter. Min egen är nog världsunik. Det har tagit decennier att få ihop den, år av sökande i alla världs-, världsdels- och en rad nationella kataloger, land för land, år för år. Och det pågår ju ständigt med alla nytillskott. Med start från de första märkena i de första länderna och för att vara helt säker på att inte missa något sportrelaterat motiv, har jag faktiskt stirrat mej igenom *nästan alla frimärken som givits ut* över huvud taget, alla sorters motiv eller beskrivningar av dessa, där illustrationer saknats.

Jag tänkte stoppa samlandet av *Utom-Europa* efter år 2000 men höll på till 2012, då spekulationsutgivningen dränkt möjligheten att hitta den reguljära utgivningen i en rad stater. Däremot har jag dock än så länge fortsatt med att följa upp den mer välordnade utgivningen i *Europa*.

Ett av de stora problemen är att många märken med sportmotiv är gömda i serier som egentligen ges ut av andra skäl och under helt andra rubriker. Ett tidigt sådant exempel är Nordens första frimärke med sportanknytning. I serien till danske Kung Christian X:s 25-årsjubileum som regent 1937 dyker plötsligt på ett av de fyra märkena yachten ”Rita V” upp, med vilken kungen framgångsrikt tävlade i flera regattor. Danmark blev med detta först ut i Norden med ett sportanknutet märke.

Året därpå presenterade Finland en serie om tre märken till FIS-spelen (föregångare till VM) i längdskidåkning i Lahtis 1938. Sveriges första serie på sportområdet är den som 1939 kom till 100-årsminnet av Per-Henrik Lings bortgång. De närmaste svenska utgåvorna därefter blev när Frivilliga Skytterörelsen uppmärksammades 1943, den andra Lingiaden 1949 samt RF:s 50-årsjubileum 1953, innan några av de stora 50-talsmästerskapen fick sina serier: Skid-VM -54, Rytta-OS -56 och Fotboll-VM -58. Sedan har det följt en mängd VM- och EM-tävlingar, olika företeelser i sportvärlden, framstående äldre men också nya aktuella profiler – med Zlatan-serien 2014 som det mest extremt personfixerade.

Är det någonting i sportvärlden på frimärken jag skulle rekommendera någon att börja samla, är det just området Norden. Det är både ifråga om mängd, tillgänglighet och kostnad ett högst överkomligt område. Det ger dessutom en intressant inblick i vilka sporter våra grannländer prioriterat. Här bör man förutom de fem ”riktiga” och gamla nordiska länderna också räkna in Grönland, Färöarna och Åland, vilka har egna postväsen.

Vid utgången av 2016 var antalet nordiska sportanknutna utgivningar ungefär 300 med Sverige ”i ledningen” på 80-talet utgåvor före Norge och Finland med ungefär 55 var, Danmark, Island och Åland 30 vardera och Grönland+Färöarna ca 15 tillsammans – lite beroende på vad man räknar som sport.

Är till exempel schack sport?

För min del har jag tagit med schack, men det är väl egentligen inte sport? – Eller? – Jag fastnade för det dels för att det upptas som sport i filateliskrifter i flera gamla schacknationer som Ryssland, Cuba och Island, dels lite för anknytningen med dess schackolympiader och VM-turneringar. *Plus* i mitt fall för att den första schackserie jag såg var så oerhört vacker.

Ungefär som den österrikiska Innsbruck-skid-serien från 1936 fick mej att starta med sportmärken, fick den jugoslaviska serien till schackolympiaden i Dubrovnik 1950 mej att fastna för schackmotiv. Snart visade det sej också att det motivet är uppenbart lämpligt på frimärken – det blir nästan alltid riktigt snygga märken. Om jag en dag bestämmer mej för att schack ändå *inte* är sport, kan jag relativt lätt plocka dessa russin ur sportalbumen och få en helt egen fristående – ganska lagom stor – specialsamling. Kanske då något att tänka på för den som spelar schack!

Andra särskilt minnesvärda objekt

Innsbruck-36 och Dubrovnik-50 har blivit riktiga ”minnesmärken” i min samling, men medan de kom till mej så att säga nästan av sej själva – bara låg där i skyltfönstret färdiga att betala och bära hem – så minns jag andra som riktigt svåråtkomliga dyrgripar.

En sådant är vad jag kom att kalla ”Peru – Nitton-noll-sju”, i själva verket historiens tredje tidigaste utgåva med sportanknytning efter de två grekiska OS-serierna. Att jag alls kom att känna till dess existens var för att jag i katalogerna gick igenom vartenda utgivet märke i vartenda land från 1890. Det låg lurigt dolt som ett av nio märken inne i en peruansk serie om Konst och Konstbyggnader och avbildar huvudläktarbygget av Hipódromo Sta. Beatriz i Lima, alltså dåvarande galoppbanan i den peruanska huvudstaden.

Det första frimärket med sportanknytning som inte gavs ut i samband med olympiska spel. Huvudläktaren på galoppbanan i Lima, Peru, utgivet 1907.

Vid den upptäckten blev frågan då: Var hitta detta enstaka märke ur en klassisk och ganska dyr serie i det fjärran Peru? Jag sökte under årtal på auktioner, rände in och ut ur frimärksaffärer – som det länge fanns många av i större städer; detta var ju långt före internet – men inte ens spanska handlare,

som annars hade rätt mycket Latinamerika, kunde hjälpa mej till detta ”Peru – Nitton-noll-sju” som på frimärksjakt alltid dunkade i mitt huvud.

Varje ny stad började med att jag sökte i telefonkatalogens yrkesregister efter *Stamps, Briefmarken, Filatelia, Philatelia etc.* beroende på landets språk, och på det sättet hamnade jag en gång i en undanskynd gränd i den gamla citykärnan i Rio de Janeiro – avstående Copacabana den da’n – hos en handlare som faktiskt kunde plocka fram detta ”Peru Nitton-noll-sju”! Sällan har jag gjort mej av med ungefärligen 2 000 kronor gladare.

Parallellt med detta – och ännu längre – sökte jag en annan riktigt marig sydamerikansk utgåva – Colombias stora (16 märken) och dyra serie till vad man kallade de ”Nationella Olympiska spelen” 1935. Den är i ett par kataloger prissatt lika högt som Greklands första OS-serie, men framför allt är den oerhört svår att få tag på. När den gamle fine handlaren Borin på Tunnelgatan (som då ännu inte döpts om till Olof Palmes gata) – han levererade nya utgåvor till mej – på 80-talet frågade vad jag mest retfullt saknade, var det denna serie. Borins svar: – Jag vet en man i den svenska idrottstoppen som har den, och som du absolut känner – Arne Ljungqvist!

De 16 frimärken som gavs ut i samband med de nationella olympiska spelen i Barranquilla, Colombia, 1935.

Detta störde mej länge. Jag blev avundsjuk. Varför hade Arne serien och inte jag? Hur hade han fått tag i den? – Jag tror jag frågade honom en gång, men minns inte svaret. Nå, det dröjde bortåt tio år, men till slut fick jag i alla fall in denna dyra och svåra serie på en internationell tysk auktion. Och kunde upphöra att i hemlighet titta snett på herr Ljungqvist.

Den retfulla luckan

Jag har förstått att min sportsamling är en av världens absolut största, och jag är stolt över att den är praktiskt taget världskomplett vad gäller reguljär utgivning åtminstone fram till mitten av 1990 talet – alltså de 100 första åren från Greklands första OS-serie 1896.

Det finns egentligen bara EN *enda* allvarlig lucka – *ETT enda* kvalificerat, reguljärt märke som ständigt stör genom att *inte* finnas där! Det föreställer mongolisk brottning och ingår som tredje märke i en serie om fyra utgiven 1956 till Mongoliets firande av sin 35-åriga självständighet. Jag måste erkänna att jag inbillat mej att förr eller senare träffa på detta märke utan så stora ansträngningar som för Peru-07 eller Colombia-35, men med denna artikel som bakgrund inser jag nu, att det är hög tid att på allvar försöka hitta någon Mongoliet-källa. Det lär till exempel finnas ett par nya Asienhandlare i Tyskland. Men det i alla sammanhang – även filatelistiska – undanskynda Mongoliet, är det verkligen någon som ligger inne med detta?

Brottare först levande

Apropå brottning. Omnämnt är, att medan den internationella postunionen (UPU) fortfarande hade ett visst inflytande över postverken, var man överens om att inga levande personer utöver kungligheter, regenter eller andra statsledare fick avbildas. Detta tycks ha släppts under andra världskriget.

Ganska märkligt är, att de första *svenskar* – utöver då Oscar II och Gustaf V – som kom att avbildas på frimärken, medan de ännu levde, är idrottsmän – fyra brottare. Det är OS-guldmedaljörerna Acke Grönberg och Kurt Petersén plus Malte Möller och Erik Persson i matcher mot turkiska stjärnor på snygga färgfoton från tidigare möten mellan svenskar och turkar. Serien gavs ut inför EM i brottning i Turkiet 1949, och med detta markerade man tydligt, att man räknade svenskarna som de svåraste motståndarna i EM.

De första levande icke-kungliga svenskar som avbildats på frimärken:
Acke Grönberg, Kurt Pettersén, Malte Möller och Erik Persson i kamp med
turkiska motståndare i en serie utgiven inför EM i brottning i Turkiet 1949.

Nästa levande svenska idrottsutövare som kom på frimärke var dubbele olympiske mästaren i modern femkamp, Lasse Hall, i en stor OS-serie från Dominikanska republiken 1957. Efter det har en mängd svenska idrottsstjärnor dykt upp på utländska märken. – Att gissa *vem* som förekommit *mest* är väl en alltför enkel frågesportfråga?

I den *svenska* postens utgivning kan man nog säga att det förekom en viss smyg-utgivning här. I serien RF 50 år 1953 är alla fyra motiven efter foton av då kända idrottare, och att den fartfyllda, eleganta skytten på 1958 års VM-serie i fotboll i grunden är gjort efter ett känt foto med "Nacka" Skoglund, kan knappast någon missa som sett honom spela – låt vara att man på frimärket spegelvänt motivet, så att han skjuter med högern!

Bakom 1960-talets VM-märken på skridsko, handboll och bordtennis finns också foton av anonyma men bekanta stjärnor i aktion, innan man 1972 i samband med utgivningen skriftligen upplyste om vilka tjejer de fem märkena föreställer men inte vågade (varför?) trycka deras namn på märkena. Något år senare görs exakt likadant med skidåkarna i VM-serien 1974, sedan samma förfarande 1981 med Borg och Stenmark i en serie kallad "Sverige i världen". Detta blir också fallet med 20-talet sportutgåvor under ytterligare två decennier. En egendomlig politik.

Ett av de tre frimärken föreställande Lennart Skoglund som gavs ut i samband med fotboll-VM 1958, blått i original.

I och för sig delar de detta öde med en del andra avporträtterade kända personer – till exempel ABBA, Jerring, Hyland – fast konsekvent med att icke namnge avbildade, ännu levande, personer var man inte. Bland annat gjordes 1996 undantag för Astrid Lindgren.

Plötsligt 2002 namnges alla de åtta MC-förarna på det årets motorcykel-utgåva, och därefter har det dessbättre varit full namngivning på märkena vilka de avbildar – senast (när detta skrivs) en viss fotbollsspelare 2014.

Typer av samlingar

När riksvapen och vapensköldar, kungar, drottningar och presidenter började avlösas av till exempel personkategorier som politiker, författare, kompositörer, uppfinnare o.s.v. och man började avbilda, vilda och tama djur, fåglar, fiskar, träd, blommor, båtar, bilar, flygfarkoster, konst, sport etc. uppstod ett speciellt samlande av dessa och andra motiv.

Men snart växte utgivningen inom de populäraste ämnena och blev för omfattande för många samlare. Exempelvis *Djur* delades upp i *Vilda djur* och *Tama djur*, som sedan i sin tur delats upp i arter som Lejon, Tigrar, Björnar, Ormar, Hästar, Får, Kor, etc.

De första *sportsamlarna* tycks vanligen ha gått in för att avgränsa samlandet efter idrotter – exempelvis Friidrott, Simning, Boxning, Brottning, Skidor, Skridsko, Fotboll, Ishockey o.s.v., och inom dessa då endera i tidsordning eller land för land.

Själv startade jag kring 1950 med planen – och drömmen! – att kunna lägga upp sportutgåvorna land för land och inom dem i tidsordning – alltså Sverige fr.o.m. Per-Henrik Ling 1938, Belgien från OS-serien 1920, Grekland från d:o 1896 etc. Katalogernas dåtida indelning av världen fick gälla för min albumordning: Norden – Västeuropa – Östeuropa – Nordamerika – Latinamerika – Arabländer – Afrika – Asien – Oceanien. Den filatelistiska världsdelsindelningen har alltså inte helt varit lika med den allmänna, och med den tilltagande utgivningen förekommer nu ytterligare delningar.

Problemet är att det inte finns någon övergripande myndighet som skulle kunna stoppa överutgivningen, varken inom postväsendet eller inom filatelin. UPU sysslar bara med att postförbindelserna länder emellan fungerar. Och inom den en gång i tiden framväxande filatelin blev det aldrig av att skaffa sej en gemensam auktoritet i form av någon myndighet eller en av alla erkänd katalog som rättesnöre för vad som verkligen är ”riktiga”, av postala behov utgivna frimärken.

De östeuropeiska kommuniststaternas stora utgivning av idrottsmärken kom inte till *bara* för att dra in västvaluta utan också som propaganda utåt och inåt – för det senare dels vilken (vinnar)roll nationen spelade i idrottsvärlden, dels uppmuntrande till eget idrottsutövande för bättre hälsa men också att för en hårdtsatsande ungdom peka på möjligheten att förverkliga nästan allas hetaste dröm bakom järnridån – att kunna få åka ut i världen och tävla!

Ostämplat bäst

När det gäller motivmärken är ju just motiven det viktiga, och då ville man inte ha dessa störda eller förstörda av stämplar. Alltså består sådana samlingar mestadels av ostämplade märken. Min sportsamling utgörs till 100 procent av ostämplade och obegagnade märken och s.k. *block* – märken som trycks på ett litet ark med oftast breda marginaler omkring.

De särklassigt vanligaste motiven utöver de olympiska ringarna är Friidrott och Fotboll, därefter olika Skidgrenar. På nästa nivå finns de ”gamla trogna” Boxning, Brottning, Simgrenar, Gymnastik och Segling och en ökande Motorsport. Ett annat växande område på frimärken är idrottsplatser

och stadionanläggningar – bland annat de nya skrytbyggena – samt sport- och simhallar.

I stort sett är det ju fritt för var och en att avgöra vad han/hon anser ska räknas in i en sportsamling. Jag inkluderade tidigt *Alpinism* i olika former, d.v.s. äkta bergklättring – långt innan det fanns tillverkade klätterväggar – likaså bestigning av berömda toppar, men även så udda företeelser som *Ensamseglare jorden-runt* och vissa traditionsrika *ballong- och flygtävlingar*. Sen har det inte gått att undvika omdiskuterade arter som *Bodybuilding* eller *Tjurfäktning*. Däremot har jag rensat bort *Tjurrusningen i Pamplona* från ämnet sport. Oerhört många tog också länge upp *Scouting*. Jag har aldrig räknat in scouting i allmänhet men har förstås med enstaka scoutmärken, där man tydligt utövar någon sport, annars inte.

Folk- och kuriosasporter

En hel del intressanta mer eller mindre kuriösa inslag av folksporter – som ofta är mycket högt värderade i sina hemländer – har dykt upp under åren. Som exempelvis:

- Hurling i Irland
- Armborstskytte i San Marino
- Glimabrottning i Island
- Oljebrottning i Turkiet
- Kanalsimning i Egypten
- Drakbåtsrodd i Hongkong
- Småbolls-fotjonglering i Burma (fenomenalt i verkligheten)
- Bersilat (grym brottning) i Malaysia
- D:o till häst (ännu grymmare) i Afghanistan
- Barbacka-ridlopp i Mongoliet
- Dromedar-race i Jordanien
- Tornérspele i Kirgizistan

Flera av dessa utövas i mer än angivet land. Dessutom förekommer ytterligare en lång rad andra nationella former av framför allt *Brottning*. Flera gånger uppmärksammas på italienska frimärken har den kulturhistoriska stadsgaloppen *il Palio* i Siena blivit.

Förstadagsbrev (FDC) i allmänhet är en erkänt dålig investering, om man sen vill sälja, men jag har enligt eget förmenande faktiskt två smått exklu-

siva samlingar sådana. Den ena omfattar samtliga sportutgåvor på FDC från alla de åtta nordiska postverken med start Danmark 1937 – de äldsta är nu inte är helt lätta att få tag på.

Och hösten 1987, när jag var nere för att kommentera EM-kvalmatchen Italien–Sverige, hittade jag i skyltfönstret i en liten frimärksaffär i Neapels gyttrigaste centrum ett FDC som förvånade mej att det inte för länge sen var sålt. Det var nämligen stadens egen stora stolthet som uppmärksammades på frimärket – märket som italienska posten det året gav ut efter Napolis (Maradona!) seger i Serie A. Att märket över huvud taget kom till, berodde på att det var första gången ett lag söder om Rom vann mästerskapet *Il Scudetto*. Fastän inte katalogpriset är så högt, är det i dag otroligt svårt att få tag på detta FDC.

Poste Italiane förstod att det kunde bli något av denna sortens utgivning, så efter 1987 har man varje år hyllat årets mästarclubb med ett frimärke och tillhörande FDC. De senare har på sistone sålts endast i särskilda album och kostar skjortan. I dag är faktiskt denna min ”samling i samlingen” en liten raritet – det som började med det där märkligt förbisedda förstadagskuvertet i en trång gränd i Neapels vimmel.

Lärdom: det ges absolut än i dag möjligheter att efter egen idé eller eget infall starta en liten delsamling av någon ovanlig sport – eller ett tema – eller en företeelse i sportens värld. Det mesta i fråga om idrott finns nästan säkert dokumenterat på en del ställen i det väldiga utbudet av sport på frimärken. Rekommenderas för den sportintresserade som vill tränga in lite mer i den värld som Sir Rowland Hill för bortåt 175 år sedan lade grunden till!

Fotnot 1: För den som undrar: det är Björn Borg som är den på frimärken mest avporträtterade svenska idrottsutövaren.

Fotnot 2: Denna artikel publicerades första gången i *SVIF-nytt*, medlemsblad för Svenska idrotthistoriska föreningen, #2 2016.

